

BİR GÖSTERGE OLARAK TÜRKÇEDE EKLER

Osman AKTEKER*

Öz

Gösterge, gönderge–gösterilen- gösteren zincirinden oluşan dil bilimsel bir kavramdır. Bu terim zincirinin ilk halkası olan gönderge ,gösterilenin kaynağı; gösteren ise gösterilenin dil ile ifade edilmiş şeklidir. Bu ilişki her göndergenin zihinde bir gösterileni, her gösterilenin de zihinde bir göstereninin olması sonucunu doğurur. Gösterilen, göndergenin zihindeki yansıması olduğuna göre gösterilen insan zihninin göndergeye yüklediği anlamdır. Bu takdirde gösterge bilimsel bir anlam tanımı yapacak olursak gösterilen bir başka deyişle gösterenin anlamıdır. Dil de bir göstergeler dizgesi olduğu için her gösteren aynı zamanda bir anlama tekabül eder. O halde; dilde basit, birleşik, kelime grubu, ek şeklinde gördüğümüz bütün gösterenlerin bir gösterileni ve bunun doğal sonucu olarak bir anlamı vardır.

Geleneksel Türk dil bilgisi yazımında basit, birleşik, kelime grubu şeklinde olan yapılar tek başına anlamlı olarak kabul edilirken ekler ve edatlar tek başına anlamsız olarak tanımlanır. Bu çalışmamız geleneksel dil bilgisinin bu yaklaşımını dil bilimin gösterge verileri ışığında yeniden analiz etme çabasının bir sonucudur. Temel ilkemiz, dizgede yer alan her gösterenin bir gösterileni olduğudur. Ekler ve edatlar da dil dizgesinde gösteren olarak var olduğuna göre onların da birer gösterileni vardır. Dolayısıyla insan zihninde de tek başına manalıdırlar. Çalışmamızda öncelikle eklerin gönderge–gösterilen–gösteren zincirindeki yeri analiz edildi. Bu analizin neticesinde her ekin bir gösterileni olduğu sonucuna varıldı ve eklerin gösterilenin tespit edileceği genellemesine ulaşıldı. Bu genellememizi ispat etmek için bir örneklem seçimi yaptık .Bu seçim için de –m fiilden isim yapma ekini random (tesadüfi) olarak seçtik. Örneklemin gösterilenini dil dizgesinden faydalanarak tespit ettik ve Türkçedeki tüm eklerin gösterileninin olduğu sonucuna vardık.

Anahtar sözcükler: Gösterge kuramına göre ekler, eklerin gösterileni, ekler.

Abstract

Sign is a linguistic concept formed from reference–signified–signifier chain. Reference, the first ring of the chain, is the source of signified and signifier is the way to express it. It means that each reference has a signified and each signified has a signifier in mind. Since signified is the reflection of reference, it means the meaning attributed to reference by human mind at the same time. When defining signs scientifically, it can be considered as signified, in other words the meaning of signifier. As language is a sign system, every signifier has one meaning at the same time. Therefore, all signifiers like simple, compound, word group and appendix have a signified and as a result of this, they have a meaning.

---

* Doktora, Hacettepe Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, osmanakteker@hotmail.com

In traditional Turkish grammar writing, while simple, compound and word group structures are considered to be significant alone, appendix and prepositions are identified meaningless. This work is a result of efforts to reanalyze this traditional grammar approach under the light of sign data. Our essential principle is that each signifier in the system has a signified. As appendix and prepositions seem to exist in language system, they have also a signifier. Accordingly, they have a meaning alone in human mind as well. In our study, appendix's place in the chain of reference-signified-signifier has been analyzed. As a consequence, it was reached that each appendix has a signifier and appendix and signifiers can be detected. To prove this generalization, we have made a sample election. For this election, we used -ion appendix (used for making noun from a verb) randomly. Sample's signified was detected by the help of language system and we found the result that each appendix in Turkish has a signified.

Keywords: Appendix according to sign theory, appendix's signified, appendix.

Giriş

Ek Gösterge İlişkisi

Saussure'e¹ göre dil bir göstergeler dizgesidir. Gösterge, gösterilen ve gösteren olmak üzere iki yönlü bir ilişki ihtiva eden dil bilimsel bir terimdir. Dil, bu göstergelerin bir dizge içinde bir arada bulunmasıyla ortaya çıkar. Göstergenin gösterilen kısmı göndergelerin zihindeki yansımasını anlatır, gösterenler ise bu zihindeki yansımanın dille ifadesini anlatır. Dil, bir gösterilen için gösteren oluştururken çok farklı yollar deneyebilir..

Bir dildeki gösterenler; basit kelime, birleşik kelime, kelime grubu ve hatta bir ek mahiyetinde olabilir. Göstergenin gösteren-gösterilen ikiliğinde gösterenin ek olması dil bilgisi yazımı açısından önemli sonuçlar doğurur. Ekler, bir gösterge olduğu için bir gösteren-gösterilen ilişkisine sahiptir. Bu durumda göstereni açıkça mevcut olan her bir ekin gösterileni de mevcut olmak zorunda olacaktır ki bu da zihinde bir gösterge olarak eklerin manasının mevcut olduğuna işaret eder. Ekler hakkındaki yaygın yanlış, onları dil dizgesindeki diğer bütün göstergelerden soyutlayarak düşünmekten ileri gelmektedir. Ekler dizge içinde değil dizge dışında değerlendirildikleri için manasız bir gramer unsuru sayılmıştır. Bütün bunlar ekin ses değerinin göstergenin göstereninin adı olmasına neden olmuştur, oysa o ekin tam adı değildir. Şöyle ki "-a, e" tabiri dil bilimsel bir yaklaşımda bir sestem öte bir şey değildir; ancak "-a, -e yönelme hali eki ' göstereninin adı anıldığında bir dil bilimci için o göstergenin zihindeki gösterileni oluşmaya başlamış olur. Ancak gösterilen bu son adlandırmasıyla dahi dili doğuştan ve bir olgunlaşma neticesiyle kazanan sıradan bir konuşanı için yine de bir anlam ifade etmeyecektir; ancak bir dil bilimci için bu gösteren bu haliyle ifade edildiği andan itibaren gösterileni zihinde teşekkül eden bir göstergeye dönüşmüş olur. Öyle ki dil, için ekler bir göstergedir ve bu göstergeler diğer göstergelere eklenirken zihinde var olan gösterilenden öte bir gösterilenle dizge içindeki göstergelere eklenemezler; yani

¹ Gösterge teorisinin birincil kaynağı Saussure ' un öğrencileri tarafında yayınlanan ve Türkçeye Berke Vardar 'ın çevirdiği " Genel Dilbilim Dersleri " dir. Makalemizin içeriğini eklerin gösterileni olarak belirlediğimiz için Gösterge teorisinin ayrıntılı bir açıklaması yapılmayacaktır. Aksan (2007), Bayraktar (2014), Demirci (2015), Ferdinand De Saussure (1998) ve (2014), Kerimoğlu (2016), Kıran (2010), Toklu (2015) ve Yaylagül (2015) sözkonusu teori için öne çıkan çalışmalardır.

“yönelme hali eki “ nin eklendiği kelime” bulunma hal eki” manası vermemesi, bu eklerin her birinin başlı başına bir gösterge olması ve zihinde her birinin ayrı bir gösterileninin var olmasından başka hiçbir dil bilimsel ilkeyle izah edilemez.

Dil bilimsel bir yaklaşımla ekler manasız değildir ve tek başlarına zihindeki derin yapıda anlamları mevcuttur. Bir göstereni olan bu göstergenin (eklerin) gösterileni diğer göstergelerde de olduğu gibi aynı zamanda onun manasıdır ki bu da: “ Ek kelime bünyesinde görülen, tek başına manası olmayan ve kullanılmayan, ancak köklerle birleşmek suretiyle kullanılan ve mana ile ilgili bir vazife gören şekillere denir.” (Ergin 2004: 114) tanımının yetersizliğini gösterir.

Dil bilimindeki gösterilen terimi dil bilgisinde eklerin işlevleri(fonksiyonları) olarak karşımıza çıkmaktadır. Dil bilgisi yazarlarının işlev olarak adlandırdığı özellikler dil bilimsel literatürde (gösterge teorisi için) birer gösterilenden başka bir şey değildir. Bazen bir ek için birden fazla özellik sıralanmıştır; ancak bu işlevler bir başlık altında toplanabilir niteliktedir. İşte bu genel işlev başlığı aslında gösterilenin adıdır. M. Ergin’ in yönelme hali için şu tespiti bu yönüyle önemlidir:” Datifin bu geniş manasıyla yaklaşma ana fonksiyonunun beraber kullanıldığı fiilin manasına uygun olarak tabii çeşitli hususi ifadeler içinde görünür. Bu hususi bu çeşitli kullanış fonksiyonları yaklaşma, istikamet, yer, zaman, karşılaştırma, sebep, verme, bildirme, kuvvetlendirme, gaye, hedef, fiat, bedel, leh, aleyh, ilgi kabul, gereklilik, uygunluk, konu, aitlik vasıf, tarz, görüş, ayrılma, değişme, başkalaşma, yaptırma, tercih vs. vs. vs. gibi ifadelerdir. Bütün bu ve bunlara katılabilecek birçok ifadeleri datifin yaklaşma ve istikamet ana fonksiyonu etrafında toplanan, kesin olarak sınırlandırmaları mümkün olmayan gramer bakımından tam bir kaide ve ölçü değeri taşımayan belirli bulunmayan yanındaki fiile bağlı çok hususi fiillerdir (Ergin 2004: 233) .

Ekler, bir gösterge² olduklarına göre dil bilgisinin “temel işlev” terimi dil bilimindeki “gösterilen” terimine tekabül eder. Eklerin gösterge olması, tek başına anlamlı oldukları sonucunu doğurur. Bir gösterileni ve göstereni olan bu gösterge, zihinde bir manaya delalet etmek zorundadır ki bu bir gösterge kaidesidir. Ancak dil bir göstergeler dizgesi³ olduğuna göre bu dizgelerin birbiriyle uyumu yeni manalara elbette yol açacaktır. Bu da göstergelerin birbiriyle dizge içindeki uyumu veya dönüşüm ilkesi ya da anlam bilimindeki terimiyle dilin çok anlamlılığında başka bir şey değildir. Böylece bir ek gösterge dizgesinde sadece bir gösterilene işaret etmek mecburiyeti taşır ki diğer gösterilenler de bu temel gösterilenle ilişkili olur. Bu çalışmamızın konusu da fiilden isim türeten –m göstergesinin gösterilenini tespit etmek üzerinedir.

² Türk dili dizgesindeki ekleri gösterge olarak değerlendiren bir diğer çalışma da Aksan (2007)de görülür. Aksan eklerin gösterge özelliği için yaptığı değerlendirme şu şekildedir: “ Biçimbilim açısından bağımsız (sözlüksel) biçimbirim sayılan bu göstergelerin yanında, acaba bağımlı (dilbilgisel) biçimbirim adı verilen öğelerin durumu nedir? ..... Bağımlı biçimbirimler, en küçük anlamlı birimler olarak yine de belli bir gösterileni yansıtır. Ancak “ gösterilen” yönleri bağımsızlardaki gibi açık seçik değildir: -leyin, -da, -im, -du gibi bağımlı biçimbirimleri, bir tümece oluşturacak yolda sıralayacak olsak, bu yapay ve eksikli tümece belli bir zaman dilimi içinde (sabahleyin, öğleyin, akşamleyin, geceleyin gibi), belli bir yerde, bana ait bir şeye ilişkin bir olay olduğunu anlatır niteliktedir. Ancak belli bir bildiri işleminin gerçekleşebilmesi için bağımsız biçimbirimlerin tümeceye yerleştirilmesi, “ Sabahleyin, okulda saatim durdu ” ya da “ Geceleyin yolda ayak bileğim burkuldu. ” gibi bir tümcenin oluşturulması gerekir. (Aksan 2007: 158). Aksan, eklerin gösterilenlerinin açık olmadığı ancak cümle içinde belli olduğunu söyler. Bağımsız biçimbirimler (isimler, sıfatlar ve diğerleri) her ne kadar eklere göre daha belirgin gösterilenler taşırsalar da dizge içinde olmadıkları sürece gösterilenlerini belirlemek yerinde bir yaklaşım olmaz. Dizge içine dahil olmayan hiçbir gösterge olmaz. Zira Saussure dili bir dizge olarak görür. O halde, eklerin (bağımsız biçimbirimlerin (Aksan’ın ifadesiyle)) dizge içinde belirgin olmaları gösterge teorisinin “ dizge “ anlayışıyla yakından ilgilidir. Öyle ki herhangi bir doğal konuşur “ yolum çok uzun “ dizgesindeki yolum < yol-um şeklinde iki gösterge olduğunu ve –um göstergesinin de sahiplik anlattığını diğer her gösterge gibi “ nedensizlik” ilkesi gereğince bilir.

³ Bu çalışmada dil, Saussure ‘cu tezlerle ele alınmıştır. Dilin bir dizge olması bu tez için geçerlidir. Noam Chomsky ‘nin 1957 yılından itibaren başlattığı “Üretken dönüşümlü dil bilgisi “ göstergesi tezleri çok ciddi şekilde eleştirir. Chomsky, “ Dilin Mimarisi “ isimli eserinde göstergebilim için şunları söyler : “ Göstergibilim her ne ise o. Onu ne kadar kavrarsanız, elinizde o kadarı kalıyor. Ben onu pek derin bulmuyorum. Bir defasında Fransız göstergebilimci ve alanındaki öncü uzmanlardan biri olan Dan Sperber ile uluslararası bir konferansa katılmıştım. Göstergibilim konusunda konuşma yapması bekleniyordu. Ayağa kalktı, tahtaya doğru yürüdü, büyük bir daire çizdi; içine “ dil” yazdı. Onun yanına daha küçük bir daire yerleştirdi ve bu daireye doğru bir çizgi çekip üzerine “ trafik ışıkları “ yazdı. Sonra dinleyicilere dönüp “ işte göstergebilim bu !” dedi. Elbette abartıyordu ancak söylemek istediği şeyde bir haklılık payı da vardı. Bunlardan biriyle ilgiyle olarak bilinen çok şey var: dil; trafik ışıklarıyla ilgili söylenecek pek bir şey yok. Sinema, sanat, insan ilişkileri gibi büyük konular da var ve bunlar çok önemli konular, ama ben göstergebilimden bunlarla ilgili pek bir şey öğrenebileceğimizi düşünmüyorum. Bunu kararını siz verin (Chomsky 2014: 56-57). Dilbilim çevresinde Chomsky ‘nin tezleri büyük bir kabul görse de henüz ispatlanmış tezler değildir. Ayrıca Saussure ‘un tezleri de tamamen çürütülmüş tezler değildir. Bu çalışma bu anlayış doğrultusunda Saussure ‘un dil tezi üzerine kurulmuş, fakat onun tek dil tezi olmadığı gerçeğini de yadsımamaktadır.

Fiilden İsim Türeten –M Göstergesinin Gösterilenine Dair

Bir fiilden isim yapan ek olan –m göstergesi dil bilgisi kitaplarında ekin işlevleri ve işlevlerine dair birkaç misal ile etimolojik tahliller çerçevesinde ele alınmıştır. Dil bilimsel kullanımda işlev olan her bir adlandırma dil bilimsel açıdan gösterilen terimine denk düşeceği için yazarların önerdiği her bir işleve gösterilen demek yerinde olacaktır.

Bu ekin işlevine dair M. Ergin Türk Dil Bilgisi adlı eserinde şunları yazmıştır: “ –m eki nesne ismi yapan fiilden isim yapma eklerinin çok işlek olanlarından biridir. Başlıca fonksiyonu fiile ilgili bir hal, durum, iş ifade etmek olup o işle ilgili o işten doğan varlık, eşya, alet, yer vs. vs. gibi çeşitli isimler de yapar.(Ergin 2004: 187-188) .

Bu açıklamalarıyla M. Ergin, bu ekin gösterilenini ‘‘fiilin hal, durum, iş ifadesi + fiildeki işten doğan varlık, eşya, alet, yer...’’ olarak belirlemiş olur. Ancak Ergin’in bu izahı yetersiz ve tenkide muhtaçtır. Türkçede hal sözcüğü bir şeyin belli bir vaziyete bürünmesi manasına gelir. Ergin’in misallerini hal açısından değerlendirirsek bu misallerin fiilin hangi hali olduğu veya Ergin’in bundan ne kastettiğini kestirmek güçtür. Eğer Türkçede fiilin bir halini ifade eden göstergeler aranıyorsa fiilden kalıcı isim yapmaları klişe misallerle mahdut olan sıfat fiiller ve zarf fiiller bu hal ifadesini karşılayan kelimeler olurlar.

Ergin’in ikinci gösterileni de bu ekin temel gösterileninin birkaç, istisnasından başka bir şey değildir. Nitekim bu gösterilene verilecek örnek bir eşya ismi olarak ‘‘kuşam’’ vb. birkaç sınırlı misalden ibarettir. Bu sebeple fiilden isim türeten –m göstergesinin gösterileninin Ergin’in önerdiği işlevler olma ihtimali çok düşüktür ve bunların genel işlev olma özelliği mevcut değildir.

Türkçenin grameri adlı eserinde Banguoğlu bu ekin işlevini şöyle belirlemiştir:’’ Bu kelimeler aslında birden ve bir defada ya da aralıklı meydana gelen kılışlara, dolayısıyla bunların ölçülerine, zamanlarına ad olurlar. Onları ‘‘birkez adları’’ diye isimlendireceğiz. (Banguoğlu 2007: 252). Banguoğlu’ nun ‘‘birkez adları’’ gösterilenini Tahir N. Gencan’ da ‘‘nicelik ayırtısı’’ olarak ifade edilmiş ve Gencan bu nicelik ayırtısı için şu misalleri vermiştir: İçim, pişirim, kesim, yarım, atım, çiğnem, yudum tutam. (Gencan 1997: 109). Ekin bu işlevi Korkmaz’ da:’’ – m adları nitelikleri bakımından daha çok bir kezde veya kısa sürede oluşan işleri oluşturan adlardır. (Korkmaz 2009: 83). Şeklinde karşımıza çıkar ve bu işlev de ‘kısası süreli işlerin adı’ olarak gösterilen terimiyle ifade edilebilir. Bu gösterilenler birçok açıdan eleştirilebilir; çünkü Banguoğlu, Gencan ve Korkmaz ekin uzun süreli işlerin adı olduğu gerçeğini de kabul ederler. Bu uzun süreli işlevlerin varlığına dair Banguoğlu ve Gencan herhangi bir izahta bulunmazken Korkmaz bu zıt işlevleri kökteki anlamın eke etkisiyle açıklar. Burada hemen şunu da belirtmeliyiz ki verilen misallerin kısası ve uzun süreli oluşu konusunda farklı görüşler mevcuttur. Gencan ‘‘ölüm’’ göstergesinde bir nicelik ayırtısı ya da kısası süreli bir işin adı olma özelliğini bulamazken Korkmaz aynı göstergeyi kısası süreli işin adı olarak değerlendirir. Bu da gösteriyor ki –m adlarındaki bir kezliğin varlığı göreceli bir bakış açısından başka bir şey değildir; ancak Gencan’ın nicelik ayırtısı hem terim olarak hem de misaller bağlamında yerinde bir kullanımdır; fakat sıralanan bu örneklerde görülen bir miktarın adı olma özelliği o misallerin türediği fiillerin kısası süreli hareket göstergeleri olma özelliği ve –m adının bir sayı sıfatıyla nitelendiği bir deyimleşmiş kelime grubu içindeki varlığıyla yakından ilişkilidir. Bazı hareket göstergeleri kısası süreli bir hareketin göstergesidir; örneğin yut- fiili gösterge olarak uzun süreli bir hareketin ifadesi değil sınırlı bir zamanda gerçekleşen hareketin ifadesidir. Bu sebeple bu fiilin yutul-, yutma gibi türevlerinde de bu anlam özelliği devam edecektir ve bir kez adları ve bir kez fiilleri türetilmiş olacaktır. Bu olgu –m adlarındaki bu miktar anlamının daha ziyade fiil kök ve gövdesiyle ilişkili olduğu gerçeğine ulaştırır. Korkmaz’ın kökteki anlamın eke etkisi izahı bu gerçeğin farklı bir şekilde ifade edilmesinden başka bir şey değildir. Bunun içindir ki daha ziyade kökteki manayla ilgili olduğu aşıkâr olan bu işlev söz konusu ekin gösterileni olamaz. Ayrıca ‘‘içim, yudum, pişirim’’ –m adlarının ‘‘bir yudum su, bir içim su, bir pişirim et’’ gibi misallerinde görülen bir sıfatının varlığı da dilin aslında –m adlarındaki nicelik ayırtısını yeterli görmediğini ve sıfatla pekiştirme yoluna gittiğini gösterir.

Bir ekin farklı gösterilenleri ya da işlevleri karşıladığı sonucuna ulaşan bir dil bilgisi yazarı ya da dil bilimci onların farklı ekler olduğu gerçeğini de kabul etmelidir; çünkü farklı gösterenlerin farklı gösterenlerle karşılaşması dilin temel bir kaidesidir. Ancak izahı yapıldığı üzere –m adlarında görülen kısa süreli veya uzun süreli işin adı olma özelliği daha ziyade fiildeki manayla ilişkili olduğu için –m ekinin birbiriyle çelişen ve ayrı bir ek olarak değerlendirilmesini gerekli kılan bir durum da söz konusu değildir.

Türkiye Türkçesi Grameri adlı eserinde Zeynep Korkmaz –m eki için genellikle fiilin gösterdiği işi ada çeviren o işle ilgili hareket adı yapan bir ektir açıklamasını yaptıktan sonra –m ekinin, -ma ekinden tek farkı farkı olarak –m'nin kapsam olarak –ma'dan daha dar olmasını gösterir. Bunun dışında Korkmaz bu ekin bir diğer işlevi olarak fiilin gösterdiği işle ilgili soyut adlar türetmek olarak saptamıştır. Böylece Korkmaz'ın bu işlevleri dil bilimsel açıdan 'dar kapsamlı bir hareket adı' ve 'fiilin gösterdiği işin adı şeklinde iki gösterilene tekabül eder. Ne var ki Korkmaz'ın –m ekinin -ma ekine denk kabul ettiği izahı dil bilimi ve dil bilgisi verileri için kabul edilebilir bir yanı bulunmayan bir izah niteliğindedir. Bilindiği gibi –mak, -mek hareketin ismini yapan bir ek özelliği taşıırken –ma, -me ve –ış, -ış, -uş, -üş ekleri ise hareketteki işin ismidir. Bu eklerin ortak özellikleri aralarındaki gösterilen farkına rağmen tek başına dilde kullanma imkanı söz konusu olmayan fiillerin dilde kullanır bir vaziyette olmasını sağlamadır. İşte temel işlevi bu olan eklerin kalıcı isim türetmeleri birkaç klişeleşmiş misallerinden ibarettir ki bu eklerden –mak, -mek belli belirsiz bir yapım eki mahiyetindedir; çünkü bu ekin kalıcı isim verdiği örneklerin sayısı diğer eklerle oranla daha azdır. Ancak –m ekli türevler bir hareketin veya işin adı değil doğrudan kavram türeten fiildeki hareketin oldukça kalıcı isimlerinin adıdır ki asıl işlevi fiilin kullanım sahasına çıkarılması olan –ma, -me ile benzerliği yok denecek nazardadır; zira bu ek fiilden nesne türetir ve Türkçenin asıl fiilden isim türeten ekidir diyebileceğimiz bir mahiyete haizdir.

Bu ekin fiilin gösterdiği işin sonucu ile ilgili soyut adlar türettiği öne sürülen işlevi, ekin bütün türevleri için geçerli olan bir işlev değildir. Söz gelimi " anlam" " anlaşılın şey" manasında fiilin gösterdiği işin sonucu iken "kavram" "kavranılın şey" olarak ifade edilemeyecek derecede şümulü bir kelimedir. Bu ve buna benzer türevler incelendiğinde bu ek için bu gösterilenin yeterli olmadığı sonucuna varılır.

Fiilden isim yapan –m göstergesi için sıralanan işlevlerden hiçbiri bu göstergenin gösterileni olma özelliği taşımamaktadır. Böyle bir durumda bu ek için diğer bütün işlevleri de kapsayan bir gösterilenin tespiti gerekir. Bu ekle türetilmiş kelimeler incelendiğinde bu kelimelerin dikkat çekici en belirgin özelliğinin kelimelerin geniş ve yoğun anlamlı olmasıdır. Öyle ki bazı türetmelerde ek ismi türettiği fiil kökü veya gövdesinden ileri bir derecede uzaklaşmakta ve bambaşka bir hüviyete bürünmektedir. Türkçeye geçmiş yabancı kelimelerin Türkçe karşılıklarının türetilmesinde sıklıkla başvurulan bir ek olması da ekin bu özelliği ile yakından ilgilidir. Denebilir ki bu ek adeta Türkçenin terim türetme eki olmuştur. Ekin fiildeki anlamı derinleştirerek türettiği ismi, türetilen fiil kökü veya gövdesinden daha kapsamlı kılma şeklinde tezahür eden bir işlevi olduğu görülür. Bu işlevi, hareketin sonucunu gösterir. Bu ekin bütün türevleri bu açıdan incelenirse istisnasız bir vaziyete yakın kaide teşekkül ettirdiğine şahit olunur. Bu özelliği ile -ma, -me bir fiildeki işin adıysa –m eki de hareketin sonucunu gösteren isimler yapan ektir. Bu ek bir nesne türetir; zira o bir hareket ya da işin adı değildir. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere –m göstergesinin gösterileni "Harekette sonuç" olarak tasarlanabilir. Bu durumda göstergenin göstereni "–m" gösterileni ise "hareketin (iş, oluş) sonucu" dur. Bir gösterileni mevcut olduğu için anlamlı da vardır. Bu da eklerin tek başına manalı olduğu varsayımını ispatlar. Türkçedeki bütün eklerin gösterilenleri üzerine yapılacak diğer çalışmalar da bu görüşümüzü destekleyecek ve klasik gramerin "eklerin manasız" olduğu anlayışını çürütecektir.

Bu ek de Türkçedeki fiilden nesne ismi yapan diğer bütün ekler gibi umumiyetle tek heceli fiillerden kelime türetmektedir. Fiilden nesne türeten ekler hareket eklerinin aksine fiil köküne doğrudan eklenme eğilimi taşırlar, ancak hareket isimleri fiili kullanır vaziyete getirme amacıyla olan ekler olduklarından oldukça genişlemiş bir fiil gövdesine dahi gelebilmektedirler. Bu eklerin gövdeden isim türetmeleri bu özelliğinden ötürü son derece olağan iken nesne isimleri için az rastlanan bir özelliktir.

Özellikle –m ekinin çok heceli misalleri incelendiğinde bunların ziyadesinin edilgenlik ve ettirgenlik ile işteşlik yapan eklerle genişlediğini görürüz. Bu da dilin aktif ve pasif fiil ayrımı ile yakından ilgilidir. Bu ekin isimden fiil yapan –la,-le ‘nin oluşturduğu gövdeden isim türeten türevleri de vardır. Bu da bazı fiillerin isimden türetilmesi gibi dilin olağan bir hadisesi ile ilgilidir.

Türkçeleştirme çalışmaları sırasında türetilen bir-i-m, orta-m, toplu-m gibi türevlerin etimolojik açıdan hiçbir değeri yoktur. Bunlar dilin türetme mantığı ile türetilen kelimeleri değildir. Tıpkı yabancı bir kelime gibi dile kök halinde dahil edilmiştir. Bunların Türkçenin zihninde bir bağlantısı mevcut değildir. Zaten bu kelimelerin Türkçenin kelime sıklığında yerleri oldukça sınırlıdır. Bu kelimeler türev değil kök halindeki kelimelerdir, bunlar için dil bilgisel türetme düşünülemez. Ancak ekin –a,-e fiilden fiil yapma ekiyle genişletildiği anlaşılan –am, -em dil bilgisel olarak izahı mümkün türevlerdir. Yalnız –am, -em, -m adlarından farklı bir göstergedir ve tek başına bir hüviyeti vardır. Dilin aynı kökten türettiği: tut-u-m/ tut-am/dön-ü-m/dön-em türevlerindeki açıkça görülen anlam farklılığı bu eklerin birbirinden farklı ekler ve dolayısıyla göstergeler olduğu saptamasını kanıtlamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmamızın amacı, dil bilgisinde’’ manasız’’ unsurlar olarak görülen ekler dil biliminin gösterge kuramı verileriyle yaklaşarak yeniden bir tanım yapmaktır. Gösterge kuramına göre ekler de bir göstergedir. Gösterge oldukları için de bir gösterilenleri vardır. Gösterenleri olduğu için de dizgeye tek başına manalı olarak katılırlar Dil biliminin Saussure’den bu yana bilinen bu verilerini Türkçeye uygulamaya karar verdik. Bunu için de fiilden isim yapan –m ekinin gösterilenini tespit ettik. Bu tespitimiz aynı zamanda diğer bütün eklerin gösterilenlerinin de tespit edileceğinin kanıtı olan bir örneklem grubudur. Buradan hareketle de şu genellemelere ulaştık:

- 1.Ekler, gösterileni ve göstereni olan, ekleme vazifesini bu gösterilendeki manasına göre yapan tek başına anlamlı unsurlardır
- 2.Her ekin gösterileni belirlenebilir.
- 3.Bir ekin birden fazla işlevi olabilir. Bu yönüyle ekler, gösterileni daha belirgin olan sözcükler gibi çok anlamlılık özelliği taşır.
- 4.Fiilden isim türeten –m ekinin gösterileni : ‘‘Harekette sonuç’’tur.

Kaynakça

- Aksan, D. (2007). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Banguşlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Chomsky, N. (2014). Dilin Mimarisi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Bayraktar, N. (2014). Dil Bilimi. Ankara: Nobel
- Demirci, K.(2015). Türkoloji İçin Dilbilim. Ankara: Anı Yayıncılık
- Ergin, M. (2004). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ferdinand De Saussure, (1998). Genel Dilbilim Dersleri (B.Vardar, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları (Orijinali 1957’de yayımlanmıştır).
- Ferdinand De Saussure, (2014). Genel Dilbilim Yazıları (S. Kılıç, Çev.). İstanbul: İthaki
- Gencan, T. (1997).*Dilbilgisi*. İstanbul: Kanaat Yayınları.
- Kerimoğlu, C. (2016). Genel Dilbilime Giriş. Ankara: Pegem Akademi
- Kıran, Z-A. (2010). Dilbilimine Giriş. Ankara: Seçkin
- Korkmaz, Z.(2004). *Türkçenin Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Toklu, O. (2015). Dilbilimine Giriş. Ankara: Akçağ
- Yaylağül, Ö. (2015). Göstergebilim ve Dilbilim. Ankara: Hece